

kako su je na Alpama i na Jadranu, sa većim pravom, predstavljali Italijani.

Dinastija Habzburga i ono što je predstavljalo onaj nejasni pojam »Austrije«, koji se obrazovao oko te dinastije i u najužoj vezi sa njome, imali su u prvom redu da održe borbu sa ta dva rastvorna elementa. Kako se pak ta dva elementa u isto vreme sukobljuju upravo sa Jugoslovenima, u glavnome Hrvatima, kojima osporavaju jedni čitavo istočno jadransko primorje, drugi nekoliko županija, pa i samu samostalnost Hrvatskoga sabora i vlade, taktika Dvora se nameće sama: Dvor će namigivati Hrvatima, a Hrvati će se obmanjivati da će Habzburg, zbog svog rođenog interesa, da podupire interese hrvatskoga naroda. *Curia est pro nobis.*

Na taj način i zbog te unutrašnje strukture onog habzburškog političkog konglomerata prisustvujemo sve do sredine šezdesetih godina od strane Dvora jednome stavu, koji izgleda ponekiput prijateljski prema Hrvatima u poređenju sa stavom prema Italijanima i prema Mađarima. Jedan pored svih drugih razloga, a pogotovo pored razloga o izbegavanju borbe na svim frontovima, mora da je bio za Habzburga fakt, da dok su Mađari, a tako i Italijani, već odavno imali jedan konkretan i izgrađen nacionalni program, koji je bio postao težnjom čitavog naroda, Jugosloveni nisu, kako je već izloženo, došli do toga da izgrade jedan precizan i konkretan nacionalni program, a kamo li tek da čitav narod okupe na njegovoj bazi. Pored sve one gore podvučene saglasnosti u osnovnom principu nacionalnog jedinstva, konkretni programi, koji su se u toku nekih dvadeset — trideset godina upravo u početku šezdesetih bili sastavili, bili su međusobno odlučno protivni. Hrvat Ante Starčević je smatrao najvećim narodnim izdajnikom Jugoslovena biskupa Štrosmajera, ali i Štrosmajer-Račkiceva grupa, koja je bila nosilica jugoslovenske nacionalne ideje, jedino zbog toga nije dolazila u protivurečje sa Knjazom Mihajlom što je pažljivo izbegavala da pristupi nekom konkretizovanju, kako će se ostvariti taj jugoslovenski nacionalni program.

Suvišno je ispitivati koji su razlozi omeli Josipa Jurja Štrosmajera i sve njegove poklonike da pristupe tome konkretiziranju; dovoljno je utvrditi fakt, a taj fakt je takav, da su mnogi Srbi velikoga patriotu proglašavali austrijancem, da su Dvor i vojska imali prema njemu najveće nepoverenje, a da su plemenski partikulariste klerikalci, potkraj života velikoga biskupa, mogli da zloupotrebe njegovo ime, da pokrenu politički pokret dijametralno oprečan njegovim idealima.

Zašto je Štrosmajer, zašto su svi vodeći Jugosloveni njegove orijentacije propustili da taj nacionalni program konkretiziraju? Momentani i sporadični pokušaji ponekoga od njih u tom smislu dokazuju da se ipak osećala potreba da se to učini, ako ne zbog drugoga, a ono zbog toga da se da evoluciji narodne duše jedna precizna orijentacija. Kao takav pokušaj spomenu ću da je pokojni sveštenik Miho Pavlinović, pozniji osnivač klerikalnog i partikularističkog pokreta u Dalmaciji, negde početkom šezdesetih godina bio poslao rektoru zadarskog »Il Nazionala« Natku Nodilu napis, u kome je pledirao da Dalmacija treba